

Міхась Мушынскі

...ужо нават ня ўчынкі,
а намеры ў іх ажыцьцяўленыні трэба было
вывяраць партыйнымі мэтамі...

Шчыры, шчыры Павел*

*Праудзівая гісторыя драматычных стасункаў
Паўлюка Труса з “Маладняком” і “Узвышшам”*

Традыцыйна ў дасьледаваньнях па гісторыі літаратуры, літаратурнай крытыкі, наогул грамадска-культурнага жыцьця галоўнае месца займаюць друкаваныя матэрыялы – газетныя, часопісныя, мастацкія творы, дасьледчыя працы і г.д. Значна менш прыцягваліся да разгляду мемуарныя, эпістальянныя жанры, якіх, дарэчы, на Беларусі ня так і багата. Ды яны і не лічыліся асабліва аўтарытэтнымі з тae прычыны, што ў іх, маўляў, дамінуе побытавы план, а не сацыяльны, не грамадскі, гаворка там ідзе пра асабістыя стасункі паміж адрасантам і адрасатам, закранаўца прыватныя адносіны, нібыта менш каштоўныя для характарыстыкі эпохі, для разуменя агульных заканамернасцяў літаратурнага працэсу. Апошнім часам сітуацыя пачала мяніцца. Цікавасць да эпістальяння прыкметна ўзрастает. Красамоўнае съведчаньне таму – хоць бы першы Поўны збор твораў Я. Купалы ў 9 тамах (10 кнігах) (1995-2003), дзе да 70 лістоў, што былі ў папярэднім сямітомніку, дабаўлена яшчэ 66. Калектывам

*Часопісны варыянт.

Інстытута літаратуры імя Я. Купалы НАН Беларусі вядзеца актыўная праца па зьбіраныні эпісталалярыя Я. Коласа для новага выданьня Збору твораў. І “Беларускі кніга-збор” таксама дэманструе плённасць тэндэнцыі актыўней прапагандаваць некананічныя літаратурныя жанры. У плане-каталогу 1-й серыі “кнігазбору” пазначана 17 пазіцыяў, сярод якіх ёсьць і выданыні мемуарнай літаратуры. А ў “Выбраных творах” (2000) Паўлюка Труса, выдадзеных “кнігазборам”, апроч рубрыкі “Лісты” (с. 241-274, 26 адзінак), зъмешчана яшчэ і 25 лістоў да П. Труса...

Знаёмства з эпісталалярнай спадчынай Паўлюка Труса (1904-1929) паказала, што згаданы жанр утрымлівае выключна багатую інфармацыю, зъяўляеца надзеянаі крыніцай звестак. Але з усёй разнастайнасці лістоты мы выбрали толькі тыя, дзе раскрываюцца адносіны П. Труса з “Маладняком” і “Узвышшам”. Якім ж быў гэтыя стасункі, у якім кірунку яны развіваліся і чым цікавыя? Па сутнасці мы маём перад сабой драматычную гісторыю, вартую быць выкладзенай у форме дакументальнай аповесці з шчодрым выкарыстаньнем эпісталалярнага элементу. Рухаючая сіла сюжэтнага дзеяньня ў такім творы – не прыватныя ўзаемаадносіны людзей, што вынікаюць з асаблівасцяў іх харектару, сімпатыяў і антыпатыяў, а прынцыповыя разыходжаныні ў поглядах на шляхі раззвіцця беларускай літаратуры, на мэты і задачы прыгожага пісьменства, яго месца ў грамадскім жыцці, у адраджэнні нацыянальнай культуры. А яшчэ і ў поглядах на асабістую ролю кожнага пісьменьніка ў гэтым складаным працэсе.

Пры павярхонным знаёмстве з лістамі П. Труса можа скласціся ўяўленыне, што гаворка там ідзе пра фармальную прыналежнасць паэта да той ці іншай літаратурнай арганізацыі. А гэта ў значайнай ступені прыватны момант біяграфіі паэта. У сапраўднасці ж дадзены факт – надзвычай драматычная старонка літаратурнавторчага жыцця беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі 20-х гадоў. На гэтай старонцы дзень 26 траўня 1926 году пазначаны як памятная дата: на пашыраным пасяджэнні ЦБ “Маладняка” разглядалася заява К. Чорнага, К. Крапівы, Я. Пушчы, А. Бабарэкі аб выхадзе з аўяднання і быў зачытаны ліст у ЦК КП(б)Б аб дазволе стварыць новую арганізацыю. Якое палітычнае значэнне афіцыйных улады надавалі гэтаму пытанню, бачна нават па складзе прадстаўнікоў: ад СНК БССР – Я. Адамовіч, ад ЦК КП(б)Б – М. Галадзед, ад ЦК ЛКСМБ – А. Бараньнікаў. Прысутнічалі таксама У. Ігнатоўскі, А. Баліцкі, Б. Стасевіч, В. Сербента, пісьменнікі А. Александровіч, П. Галавач, А. Дудар, М. Зарэцкі, К. Крапіва, Я. Пушча, А. Бабарэка, У. Дубоўка, К. Чорны, А. Гурло. У выступленыні А. Бабарэкі былі выкладзеныя прычыны незадаволенасці шэрагу членоў аўяднання становішчам у “Маладняку”: многія творы, напрыклад, зборнік “У прасторы” І. Барашкі, съведчыць пра “упадак творчасці”, мае месца “ўпадак цікавасці да грамадзянскасці”, “захапленыне багемаю”, “Маладняк” пачаў даваць літаратурныя прысмакі, але не мастацкія каштоўнасці, якія патрэбныя пралетарыяту. Патрэбна мастацтва, якое б пашырала кругагляд пралетарыяту, селяніна, якое б адчыніла іх вачам психалогію другіх людзей”¹ (с. 12). Зайважким, між іншым, што з вуснаў Бабарэкі творчасць П. Труса, разам з творчасцю К. Чорнага, М. Зарэцкага, Я. Пушчы, атры-

Паўлюк Трус.

мала высокую ацэнку: “Трус – сваёй музычнасцю гаворыць аб вялкім у съвеце” (с. 13).

Не выпадкова партыйна-дзяржаўная прысутнасць на пасяджэнні ЦБ “Маладняка” была такой прадстаўнічай: улада адчула, што творчая моладзь выходзіць з пад жорсткага ідэалагічнага апякунства, прагне свабоды творчага самавыяўленія, і таму неабходна прыматць тэрміновыя меры. І сапраўды, ужо 6 чэрвеня “Савецкая Беларусь” публікуе пастанову ЦК КП(б)Б “Аб рабоце сярод інтэлігенцыі”, дзе, у прыватнасці, гаворыцца пра неабходнасць: “5) Узмащніць партыйнае кіраўніцтва літаратурнымі групоўкамі, весьці рэвалюцыйныя літаратурныя групы ўсіх нацыянальнасцяў да аў'яднання навокал “Маладняка” і ўстанавіць правільную лінію адносна “папутчыкаў”. Даручыць бюро ЦК прыняць меры да пастаноўкі камуністычнай літаратурнай крытыкі”.

Як бачым, рашучая падтрымка “Маладняка”, яго ідэйна-творчых установак гарантавалася партыйным дакументам. Але гэтыя заходы не моглі паўплываць на працэс далейшага разъмежаванья ў пісьменьніцкім асяроддзі. Не адмовіліся ад сваіх намераў і тыя паэты, празаікі, што падалі заяву пра выхад з “Маладняка”. Адчуваючы моцны ідэалагічны ўціск, група ў складзе К.Чорнага, К.Крапівы, П.Глебкі, У.Дубоўкі, М.Лужаніна, Я.Пушчы, А.Бабарэкі, П.Труса, С.Серады, В.Шашалевіча 10 ліпеня зъміясціла ў газеце “Савецкая Беларусь” ліст з наступнымі тлумачэннямі: “нязменна застаючыся на платформе пралетарской ідэалогіі, мы выйшлі з “Маладняка” 27 травеня г.г. не згаджаючыся з метадамі працы арганізацыі і яе характарыстыкай сучаснага становішча беларускай пралетарской літаратуры”. Сэнс выхаду на шырокую грамадскую аўдыторыю з калектывай заявай зразумелы: з аднаго боку, прадэмантраваць нязменнасць сваёй пазіцыі, з другога, засыцерагчыся ад далейшых нападаў і адвінавачванняў. А “Узвышша”, статут якога быў апублікованы ў “Савецкай Беларусі” 12 кастрычніка і афіцыйна зацверджаны 3 снежня, у далейшым і сапраўды ўвесь час знаходзілася пад агнём несправядлівай крытыкі. Але для нас ня меншую цікавасць выклікае яшчэ адна публікацыя ў гэтым жа нумары газеты – заява П.Труса пра тое, што калектывы ліст ён не падпісаў, выйшаў з “Маладняка” зусім па іншых прычынах і зараз зноў уступае ў аў'яднанье. Зрэшты, ліст варта падаць цалкам, бо, як пазней высьветліцца, П.Трус гэтага ліста не пісаў, а толькі вымушаны быў паставіць пад ім свой подпіс. Сапраўднымі ж яго аўтарамі былі “Д” і “Б”. Сучасныя дасьледчыкі, у прыватнасці У.Конан, лічаць, што гаворка ідзе пра Дудара і Бэндэ. “Выпадкова я даведаўся, – чытаем мы ў заяве, – што ў рэдакцыі газет “Савецкая Беларусь” і “Звезда” паступіў ліст вышадзішых з “Маладняка” таварышоў, пад якім стаіць маё прозвішча. Лічу патрэбным заявіць, што ліста гэтага я ня бачыў, не падпісаў і выходзіў я з “Маладняка” зусім не па тых прычынах, якія ўказаны ў лісце. Пасля некаторых разважанняў я лічу свой выхад памылкаю і дзеля гэтага зноў уступаю ў шэрагі аў'яднанья “Маладняк”.

Нават калі б не існавала пазнейшых паказанняў П.Труса, і тады можна было б усумніцца, што асабіста паэту належыць прыведзены тэкст, бо ўсё тут падпірадкована тому, каб скампраментаваць падпісантаў, выставіць гэтых “адшчапенцаў” у непрыглядным съятле як людзей несумленных, здатных на падман, на фальсіфікацыю. Адсюль і зявіўся разылічаны на эффект выраз: “ліста … ня бачыў, не падпісаў” і г.д. Узьнікае зусім натуральнае пытаньне: калі аўтар заявы – П.Трус, то навошта сціпламу юнаку так дэмантратыўна, ды яшчэ праз рэспубліканскую газету адмяжоўвацца ад учарашніх сяброў і таварышаў? Калі ты ўсьвядоміў сваю “памылку”, дык ці абавязкова інфармаваць пра гэта шырокую грамадскасасць? Можна ж ўсё зрабіць бяз лішняга крыку. Якраз на грамадскі розгалас і разылічвалі ўдзельнікі і выкананцы акцыі і тыя, хто стаяў за імі. Дадамо яшчэ адзін істотны

¹ Тут і далей спасылкі на книгу: Трус П. Выбраныя творы. – Мн., 2000. Старонка – у дужках.

штрых: у заяве гаворыща пра “іншыя прычыны” выходу, але чамусыці яны тут не названыя, хоць гэтага патрабавала элементарная логіка.

Такім чынам, завязка “аповесыці” адбылася. Узыікла і сітуацыйная напружанасьць. З ліста П.Глебкі да Я.Бобрыка ад 18 ліпеня 1926 г. мы даведаемся, што рашэньне П.Труса забраць заяву і вярнуцца ў “Маладняк” узвышавец Глебка расцаніў як “здраду”: “Я гэта іначай назваць не могу”. І далей: “Няхай варочающца ў “Маладняк”, хто ня верыць у нашае Заўтра” (с. 320). Глебка просіць свайго адрасата даведацца і напісаць яму, чаму і з якой прычыны Трус не захацеў застасца ў новаствораным аб’яднанні. З выкладзенага бачна, што нават для блізкага сябра учынок Паўлюка быў успрынты як нечаканасць.

Усталявалася версія, заснаваная на фармальнym успрыманьні зъместу апублікованага ліста П.Труса ў “Савецкай Беларусі”, паводле якой ён, маўляў, дапусціў памылку і хутка яе выправіў. Але ж гэтае, так бы мовіць, афіцыйнае тлумачэньне не зусім адпавядае сапраўднасці, што бачна нават з ліста П.Труса да П.Глебкі ад 24 ліпеня 1926 г. Між іншым, ліст надрукованы па тэксце аўтографа, які зберагаецца ў НБ імя Я.Коласа НАН Беларусі. “Я выходзіў з “Маладняка”, – прызнаецца Паўлюк, – не па тых прычынах, якія ўказаны ў лісьце, я гэта яшчэ раз скажу. У мяне былі свае асабістыя прычыны, аб якіх я табе казаў. І няма чаго называць мяне сьвіньню” (с. 243).

З далейшых фрагментаў ліста, які тут цытаваўся, бачна, што перад маладым паэтам, што ўсьвядоміў неабходнасць зъмяніць маастацкую арыентацыю і перайсыці ў новае творчае згуртаваньне, паўсталі дылема не эстэтычнага, а ідэйна-палітычнага характару: “адно з двух: альбо з камсамолу, альбо “Маладняк” і Камсамол. Я так і зрабіў” (с. 243). Інакш кажучы, на гэтым, пачатковым этапе П.Трус аддаў перавагу “Маладняку” і камсамолу. Зроблена ж гэта было ня без уздзеяння ня толькі пісьменьнікаў выразна камсамольскай, дакладней, партыйнай арыентацыі, але і кіраунікоў беларускага камсамолу. Сапраўды, П.Трус пераслаў П.Глебку ліст, атрыманы ад П.Галавача, загадчыка аддзела ЦК ЛКСМБ. У лісьце падкрайнім выкладзены там думкі яго асабістыя, але адначасна і “думкі Бюро ЦК Камсамолу”. Як і трэба было чакаць, адзін з камсамольскіх лідэраў ня скільны быў прызнаваць наяўнасць крыйзу ў пісьменьніцкай арганізацыі, а разыходжаныні тлумачыў як “асабістыя дразгі”, якія трэба і можна зжыць. Нічога, маўляў, не перашкаджае маладым пісьменьнікам актыўна працаваць у “Маладняку”, творча ўдасканальвацца. Аднак заключныя радкі ліста, напэўна, навялі паэта на роздум. Галавач пісаў: “Я яшчэ раз кажу, ня трэба забываць палітычнай значнасці “Мал”[адняка] як арг[анізацы]і і зьявішча ўнутры яе, а таксама таго, што перш за ўсё для нас партыя і камсамол, а потым мы пісьм[ен]нікі], паэты, трэба ведаць, як партыя паглядзіць на наш паступак, раней чым мы зробім яго.

Дай гэты ліст прачытаць т.т. Глебку і Лужаніну, калі яны камсамольцы, і зыншчы яго, бо аб ім другія не павінны ведаць” (с. 246).

Выкладзеныя П.Галавачом меркаваныні і ўстаноўкі паказальныя шмат у якіх адносінах. Па-першае, няўжо учынок П.Труса і сапраўды меў такое грамадска-палітычнае значэньне, што гэтым фактам мусіла займацца ажно Бюро ЦК камсамолу? Напэўна ж, членамі Бюро была прынята і адпаведная, хутчэй за ўсё закрытая, пастанова, бо інакш цяжка зразумець, чаму ліст належыла хаваць ад старонініх вачэй. Ён жа, здаецца, ня ўтрымліваў дзяржаўных сакрэтаў. Напэўна, кіраунікі баяліся, што пачненца ланцуговая рэакцыя – масавы выход з “Маладняка”. Па-другое, у сваім пасланыні Галавач выразна сформуляваў сутнасць партыйнага стаўлення да літаратуры і пісьменьніка: гаворка ішла пра поўнае падпарадкаваньне творцы інтэрэсам партыі. Ад творчай свабоды не заставалася і съледу! Бачыце, ужо нават ня учынкі, а нават намеры ў іх ажыццяўленыні трэба было вывяраць партыйнымі мэтамі.

Наўрад ці гатовы быў П.Трус – унутрана, псіхалагічна – пайсыці на такое са-маабмежаваньне. Тым ня менш заява на пераход ва “Узвышша” была адкліканая. А гэта азначае, што 22 гадовы навучэнец Менскага Беларускага імя Усевалада Ігнатоўскага Дзяржаўнага педагогічнага тэхнікуму аказаўся аб’ектам палітыч-

най кампаніі. Выпускаць з-пад увагі таленавітага юнака кіраунікі камсамола не зъбіраліся. На яго, як бачым, аказваюць моцнае ідэалагічнае ўзьдзеяньне. Характар жа вясковага хлопца тады быў яшчэ не загартаваны, норавы гарадскога жыцьця не засвоеныя, асабісты жыцьцёвы вопыт небагаты. Як паэт лірычнага складу Паўлюк, відаць, ня ўмей рашуча супрацьстаяць негатыўным абставінам, паддаваўся на ўгаворы спрактыкаваных у палітыцы людзей. Апроч усяго іншага, тут трэба ўлічваць і матэрыяльнае становішча Паўлюка і яго бацькоў.

Лісты, зъмешчаныя ў “Выбранных творах”, ад бацькі, брата і сясьцёра праўдзіва малююць бядотны стан сям'і Адама Труса. “Дарагі наш сын Паўлюк! – чытаєм у лісьце ад 19.01.1928 г. – ... Адпішы нам скора, можа, ты можаш цяпер прыслать руб. хача 15. Ты ведаеш, што мы яшчэ пастуху не аддавалі. Патом у дзядзькі Петрусёвых руб. 8. Так што прыходзіцца пасыедняга парсюка прадаць. Дык вот, што хоць, можа, зазлуеш, але ня злуй, але адпішы нам скора, ці можаш ты гэта зрабіць, ці не. Дык калі ня можаш, дык прыдзецца парсюка прадаць. Буду яшчэ ў цябе пытацца, можа, у цябе ёсьцяка што падношанае, дык прышлі...” (с. 291). Цытаваны ліст датуецца пачаткам 1928 г., калі П.Трус як настаўнік сямігодкі з дыпломам меў ужо вопыт самастойнай журналістскай працы ў Гомелі, а ў 1926 г. узровень яго і бацькавай матэрыяльнай забяспечанасці быў вельмі нізкі. Усе гэтыя моманты ў сваёй сукупнасці дазваляюць глыбей адчуць маральны стан маладога паэта і яго негатыўнасць пайсьці на адкрыты канфлікт з уладай, з інстанцыямі, якія баранілі яе інтэрэсы.

Але ж унутраны, псіхалагічны канфлікт, неадпаведнасць паміж душэўнымі памкненнямі паэта, усьвядомленым жаданнем і суровай прозай жыцьця ўсё роўна заставаліся! Рэакцыю сяброў на “здраду” высокім узвышаўскім ідэалам Паўлюк успрыняў вельмі балюча, хваравіта. Сыпярша ён спрабуе стаць у позу несправядліва пакрыўджанага, нават сам ідзе ў наступ (“І тое, што зноў уступіў у “Маладняк”, я зрабіў правільна”, с. 243), ды толькі ўсё гэта выглядае непераканальна. І неўзабаве Трус робіць заходы вярнуцца ва “Узвышша”. Функцыі пасярэдніка бярэ на сябе П.Глебка. Аднак асаблівай далікатнасцю Глебка-парламенцёр не вызначаўся: ён рэзай праўду-матку там, дзе патрэбен быў дыпламатычны такт і разуменне псіхалогіі неспрактыкаванага ў жыцьці паэта, які сілаю абставінаў вымушаны быў зрабіць неабачлівы, непрадуманы крок. “Але твой канфлікт з “Узвышшам”, – зазначае Глебка ў лісьце ад 22.11.1927 г., – паставіў цябе нізка ў вачах як чалавека, а менавіта, – як слабога, хістаючагася (можа, з-за сваіх выгад), бязвольнага тыпа...” Прыйсід сябра, вынесены “бязвольнаму тыпу”, як бачым, рашучы, ацэнкі катэгарычныя. Праўда, далей зъмест і танальнасць пасланыя зъмяніліся ў лепшы бок: “Усё ж, калі выяснянілася справа, якім чынам ты быў адарваны ад “Узвышша”, погляд трохі зъмяніўся. Думаю, што за выключэннем Дубоўкі, мала хто будзе пярэчыць твайму паступленню. А Дубоўка будзе пярэчыць таму, што ён страшэнна паважае “Узвышша”, байца ўсякіх унутраных раздораў, аслабленыя спайкі, а па-другое, ён хлопец горды і часамі з “мухамі ў носе”. Я пагавару ў самым скорым часе і напішу табе аб выніках” (с. 288).

Каштоўнасць выкладзеных тут меркаваньняў у тым, што іх аўтар як бы знутры раскрывае атмасферу ў новаўтвораным пісьменніцкім аб’яднанні, фармульное прынцыпы, пакладзенія ў аснову арганізацыі, лічыцца патрэбным сказаць і пра індывідуальна-псіхалагічныя рысы аднаго з лідэраў “Узвышша”.

Ёсьць у лісьце і агаворкі, сэнс якіх не адразу становіцца зразумелым. Напрыклад, Глебка раіць сябру непасрэдна звязаныца да Бабарэкі, выкладзені “усю справу, як было” і сказаць “чаго ты хочаш”, а затым удақладняе: “а то больш мяне падазраюць як бы ў тым, што я з табою заадно” (с. 289). Што павінна азначаць гэтае “заадно”? Хіба П.Трус нешта ўтойваў, хіба меў на мэце ўчыніць штосьці карысылівае? Гаворка ж ішла толькі пра ўступленне ў літаратурную арганізацыю, пра жаданне быць далучаным да групы таленавітых паэтаў, прааікаў? Разам з тым сумнівацца ў шчырасці Глебкі нельга. А значыць, сітуацыя з прыёмам “перабежчыка”, няўстойлівага ў поглядах і перакананьнях, была сапраўды няпростай. І гэта трэба ўлічваць, калі мы хочам мець аб’ектыўнае ўяўленне пра літаратурна-творчае жыцьцё 20-х гадоў, пра тагачасную атмасферу, маральна-псіхалагічны клімат у

пісьменьніцкім асяроддзі. Болей за тое! Да съледчык увогуле ня мае права наводзіць глянец на біяграфію пісьменьnika, згладжваць вастрыню канфлікту і супяречнасьцяў, што, на вялікі жаль, яшчэ мае месца ў літаратуразнаўчай практицы. Але толькі неперадузятае асьвятленне ўсёй сукупнасці фактаў узнавіць праўдзівы малюнак літаратурнага жыцця. У съявліле сказанага лічу мэтазгодным падаць верш П. Труса «Сябру» Дубоўку», зъмешчаны ў першым Зборы твораў (1934). Там ён надрукаваны з аўтографа, які датуецца 15/X.1926. Верш мае эпіграф – вядомыя радкі Пушкіна: “Мы почитаем всех нулями, а единицами себя”.

Атрутны съмех,
Як нож балочы.
Як лісьце восені ў крыві.
Сягоныя ты
вянком калючым
мае усьмешкі апавіў.
Дакорам генія і славы
Ты кінуў з гордасцю у твар.
Я чуў твой голас “велічавы”:
“Ў жыцці нічога ён ... на варт”.
Ну што ж? Няхай...
Знаёма й гэта...
Я шчыра дзякую табе,
Што над нікчэмнасцю поэты
Ты заспакой ѿхоч сябе.
Няхай і так...
Хоць можа й рана
Лаўровы ўеш сабе вянок?...
.....
Але ты сэрца
Мнё паразіў,
Калі на слова прывітанья
Дакорам кінуў за вакно.
Ну што ж? Няхай...
Хоць мне ѹ балоча:
Душа съмьецца
І ѿ крыві...
Бо на шыпшыниніку калючым
Я сэрца ѿ радасці спавіў (с. 136).

Пагадзіцесь, верш дакладна перадае псіхалагічны стан, глыбокую эмацыйную ўзрушанасць пакрыўдженага юнака. Ня выключана, што ѿ словах або ѿ паводзінах У. Дубоўкі ѿ пэўнай сітуацыі і сапраўды праявіліся рысы харектару, якія падгледзеў назіральны Глебка. Са зъместу ж верша П. Труса не вынікае, што яго аўтар – асоба дробязная, невысакародная. Не, такіх пачуцьцяў, нізкіх памкненняў тут няма. Істотна і тое, што пры жыцці верш ня быў надрукаваны, ён так і застаўся ѿ рукапісе, ня стаў фактам тагачаснага літаратурнага жыцця. Пэўна ж, П. Трус выдатна разумеў ролю, якую адыгрывала ѿ беларускай літаратуры паэзія У. Дубоўкі і асоба паэта-ўзвышаўца, ягонае ѿпартас змаганье за высокі эстэтычны ўзровень мастацкага слова. І меней чым праз паўгода – 26 сакавіка 1927 г. з-пад пяра П. Труса зъяўляецца новы верш пад называю “Уладзіміру Дубоўку”. Гэтаму твору – тут якраз і можна выказаць шкадаванье – ня суджана было пры жыцці абодвух паэтаў пабачыць старонкі друку. Чытачы літаратурна-навуковага гадавіка “Скарыніч” (1999) першымі пазнаёміліся з гэтым паэтычным пасланьнем:

Задрыжала зара,
і пачуўся дзесь крык,
а пасыля – зноў маўліква наўкола.
Вочы ярка гараць,
рукі съяцты накрыж –
сэрца штосыці трывожыць і коле.
Ты далёка цяпер,
і адзін я стаю,
думкі мкнуцца і падаюць градам.

Я вітаю цябе
 за імклівасць тваю
 і у песьнях вялікую радасць.
 Не бядуй, мусіць, лёс,
 мусіць, доля, такі,
 што адным нам палаць у імкненях.
 Зашумела гальлё,
 і хмурненне блакіт
 і хмурнеюць мае летуценыні.
 Ну і што ж – дагарым,
 толькі сонца няхай
 не заходзіць на захадзе болей, –
 лепш няхай на гары,
 дзе паўстане наш край,
 рассыпае іскрынкі на поле! (с. 120-121).

Верш “Уладзіму Дубоўку” – нагляднае съведчанье ўнутранай блізкасці аўтара да праграмных эстэтычных установах “Узвышша”. Ідэя самаахвярнасці паэта, слугаваньня Бацькаўшчыне прагучала тут вельмі выразна. Нават з гэтага канкрэтнага прыкладу можна бачыць, што П. Трус меў падставы спадзявацца на прыхільнае да сябе стаўленыне з боку ўзвышшаўцаў. Але ружовым марам паэта ня суджана было збыцца. Напрыканцы 1927 г., 6 сінёгня, Глебка паведамляе Паўлюку пра несуцішальныя вынікі сваіх перамоў з узвышаўскім актывам. “Я хлопцам сказаў аб гэтым, але поўнага адказу не дабіўся, бо неяк гутарка была пераведзена на другую тэму”. У практычным плане гэта азначала, што ад сур’ёнага абмеркаванья прысутныя – Бабарэка, Чорны, Крапіва, Шашалевіч – ухіліліся. Адны, як вынікае са словаў Глебкі, нібыта готовы былі падтрымаць кандыдатуру Паўлюка: “Адам выказаўся так: “Трус, вядома, здольны хлопец, дарэмна, што на яго напалі... безумоўна, ёсьць у яго ў гэтым зборніку шмат чаго адмоўнага, але больш сапраўды мастацкага, і каб ён пабыў у нашым калектыве, дык даў бы беларускай літаратуры шмат што. Ён неяк адварваўся ў апошні час, і яго трэба было б выцягнуць” (с. 289). Здавалася б, пытаныне вырашанае, здольнага юнака трэба прыматаць у новае згуртаваныне. Але ж у другіх засталіся моцныя сумненіні: “Кузьма на гэта адказаў нешта невыразна, як бы: “Калі ж, чорт яго ведае, ён (гэта значыць ты) вельмі ж ня сталы і можа зноў падлажыць сьвінню... Чорт яго ведае...” Гэта слова Кузьмы. Пасыля гэтага гутарка неяк перайшла на другую тэму, і яснага адказу я не атрымаў” (с. 289).

Падобны паварот падзеяў, вядома, засмуціў П. Труса. Ён па-ранейшаму наведвае заняткі ў Белпедтэхнікуме, працуе сакратаром часопісу “Маладняк”, вядзе актыўную грамадска-асьветную працу. Затое вершы значна радзей з'яўляюцца на старонках газет і часопісаў. Ды і танальнасць вершаваных твораў стала інакшай пры паўнаныні з папярэднімі... Нарэшце закончана вучоба, Трус атрымлівае дыплом настаўніка сямігадовай школы. Кіраўнікі “Маладняка” прапаноўваюць свае паслугі па яго працаўладкаваныні – ёсьць магчымасць заняць пасаду рэдактара ў сталіцы. Аднак такая перспектыва не прывабіла паэта, ён не паддаўся спакусе, бо мара перайсьці ва “Узвышша” па-ранейшаму сагравала сэрца. Напэўна, не жадаючы быць залежным ад маладнякоўскага кіраўніцтва, П. Трус пакідае Менск і ў верасні 1927 г. накіроўваецца ў Гомель. Сыпярша працуе ў акруговай сялянскай газете “Новая деревня”, а пасыля яе ліквідацыі – у газете “Палеская праўда”. Журналісцкая і асьветная дзеянасць забіралі шмат часу, творчая праца вымушана адсоўвалася на другі план. Праўда, вялікую радасць прынёс выхад у съвет другога вершаванага зборніка “Ветры буйныя” (ліпень 1927). І ўжо з Гомелю П. Трус зноў з'яўляецца да Глебкі і ў лісьце ад 27 лістапада ўздымае балоче для сябе пытаныне пра магчымасць пераходу ва “Узвышша”: “Ты сам добра ведаеш, што я стаю зусім не на платформе “Маладняка”. Але мяне прымусілі тады вярнуцца ў “Маладняк”. Цяпер я ня ведаю, што мне рабіць. Што я выйду з “Маладняка” – гэта факт. Але ня ведаю аднаго, ці прымуць мяне цяпер у “Узвышша” пасыля таго, як я вярнуўся тады ў “Маладняк”. Ты пагавары

У першым радзе: Я. Падабед, А. Якімовіч, М. Чарот, А. Дудар, М. Пушча.
У другім радзе: А. Бабарэка, А. Чарнушэвіч, П. Трус, А. Вольны, А. Александровіч, К. Чорны. (1924-25).

там з Бабарэкам аб гэтым... І безумоўна, калі я цяпер выйду з “Маладняка”, то больш туды я ніколі не вярнуся. Гэтая думка была ў мяне і тады, калі мы разам з табою выходзілі. Але мяне прымусілі гэта зрабіць [...]” (с. 254).

Згаданы ліст – вельмі істотны элемент сюжету ў драматычнай гісторыі стасункаў П. Труса з “Маладняком” і “Узвышшам”: фактычна тут упершыню на поўны голос заяўлена, што вяртаўся паэт у “Маладняк” не па сваёй волі, не па нейкіх там меркантыльных разыліках, не па карыслівых меркаваньянях, а па прымусу... На дадзены момант развязацца сюжету падрабязнасьцяў прымусовай акцыі мы яшчэ ня ведаем. Але нам ужо вядома, што мянушкі “зраднік”, “перабежчык” Паўлюку дадзены несправядліва, хоць сам “перабежчык” цалкам не адмаўляў уласнай віны. Толькі віна гэта была хутчэй ненаўмысная, яна абумоўлена збегам неспрыяльніх абставін і звязана з момантамі суб’ектыўна-псіхалагічнага характару. Гэта бачна з наступнага ліста паэта да таго ж адрасата: “Цяпер аб уступленьні ва “Узвышша”. Яшчэ раз прашу цябе, пагаварыць з хлопцамі і скора дай мне адказ. З тым, што ты мяне вінаваціш у маёй слабасці і хістаныні, я поўнасьцю згодзен з табою. Але павер мне ад шчырага сэрца, што іначай я зрабіць ня мог. Я табе не гаварыў яшчэ аб той траўлі, якая была накіравана супраць мяне. Мая віна, праўда, віна суб’ектыўнага характару, што ў той час я не знайшоў падтрыманьня з боку сваіх таварышоў, як Бабарэка, Дубоўка і інш. Гэтага падтрыманьня я і ня мог шукати бо справа была камсамольская [...]” (с. 255).

Як бачым, да вядомых ужо фактам прымусу, уціску дадаецца і новы – перасъед, “траўля” паэта, што яшчэ больш авастрае сітуацыю і аб’ектыўна зъмяншае яго т. зв. віну. Слабасці і хістаныні Паўлюк признае за хібы, але ж і маральна падтрымка была яму ой як патрэбная. Ды толькі зъяўрнуцца за дапамогай да тых жа Бабарэкі і

Дубоўкі не выпадала: з боку камсамольска-партыйнага кіраўніцтва рабілася ўсёмагчымае, каб утрымаць П. Труса ў сваёй суполцы, адбіць у яго ахвоту да супраоўніцтва з палітычна ненадзейнымі ўзвышаўцамі. Але жаданыне быць ва “Узвышшы” ў П. Труса не зынікала, хоць ішоў ужо 1928 год. З ліста Глебкі ад 23 студзеня бачна, што Трус даслаў заяву кіраўнікам аб’яднання. І, паводле сцьверджаньня Р. Шукевіча-Траццякова, яна нібыта зачыталася на сходзе, хоць Глебка гэты факт пацьвердзіць ня змог. Ён мяркуе, што Р. Шукевічу як прадстаўніку ад ЦК ва “Узвышшы” К. Чорны – і гэта вельмі паказальны факт – заяву зачытваў асабіст. Іншыя ж сябры аб’яднання даручылі П. Глебку паведаміць П. Трусу, што яго абавязкова прымуць, толькі “каб даць табе час выбраць шлях, адцягваюць час з тваім прыёмам” (с. 292). Глебка падкрэслівае, што гэта яго “асабовая думка”, і – у каторы ўжо раз! – зноў раць Паўлюку звярнуцца да Бабарэкі: “падштурхні яго, а то ён забудзеца, то часу ня будзе (у жонкі, здаецца, радзіны), і гэта можа зацягнуцца” (с. 292).

Каб паўнай асьвятліць сітуацыю з прыёмам П. Труса, варта прывесці яшчэ два вельмі істотныя фрагменты з цытаванага тут ліста. “Маўчы толькі, што я табе даю такую параду (параду цярпліва працягваць папяровую перапіску, так? – *M.M.*), а то могуць падумаць, што я не давяраю хлопцам, а я, безумоўна, ім веру, толькі часам гбню за пасіўнасць і халоднасць” (с. 292). І другі ўрывак: “Больш падрабязна аб усім праз некаторы час напіша сам Бабарэка”. “Праз некаторы час таму (я кажу па сакрэту, бо мне так здаецца і я так зразумеў з некаторых намёкаў Адама), што ішла ды яшчэ ідзе дыферэнцыяцца “літаратурных сіл”, як кажуць “крытыкі”. А гэта можа кожнага трохі схіснуць...” (с. 292).

Вось тут мы падыйшлі, напэўна, да галоўнага пункта супяречнасцяў у разьвіцці тых падзеяў, якія разглядаюцца. Што ўрэшце рэшт стрымлівала кіраўнікую “Узвышшу” ад станоўчага рашэння праблемы? Такое рашэнне дабратворна паўплывала б на творчы стан Труса. Дзякуючы інфармацыіна багатым лістам Глебкі бачна, што прычынаў было некалькі. Адны з іх мелі суб'ектыўны, нават побытавы характар. Гэта і празъмерная загружанасць вядучых сябrou аб’яднання паўсядзённымі бягучымі справамі; і праявы “пасіўнасці і халоднасці” з боку лідэраў; і ўласцівая многім кіраўнікам схільнасць захапляцца глабальнымі праблемамі, за якімі зынікала канкрэтная асoba, яе інтарэсы, яе лёс.

Карані другой прычыны больш глыбокія. Яны – у творчасці паэта, у зымесце тых твораў, якія друкаваліся ня толькі ў зборніках “Вершы” і “Ветры буйныя”, але і ў перыядычным друку (“Малады араты”, “Чырвонае зымена”, “Беларуская работніца і сялянка”, “Беларуская вёска”, “Чырвоны сейбіт”, “Радавая рунь”, “Сталёвы ўзыёт”, “Новая деревня”, “Палесская праўда” і г.д.). Сярод гэтых газетных, часопісных публікацыяў шмат адкрыта агітацыйных “антырэлігійных” вершаў, “вясковых” частушак, “окон роста” на беларускую рэгіянальную, вясковую тэматыку. Вось харектэрныя назвы твораў падобнай скіраванасці: “К кулаку мне йсыці ня гожа – мне страхоўка дапаможа”; “Каб малака было па вушы – выводзь карову з калатушы”; “Камітэты дапамогі ставяць беднага на ногі” (усе – 1924); “Няхай сабе ныноць званы медзянныя”; “Ты сцяпявай, іграй, музыка, пра сялянскую пазыку”; “Адзін з адных пагаварылі і ablіgacyi купілі”; “Лячыся ў доктара, а не ў шаптухі”; “Ад зёлак бабскіх і ад лекаў на век астанешся калекай”; “За благія вашы ўчынкі жыве і пухне благачынны”; “Частушкі” (усе – 1925); “Антырэлігійныя частушкі”; “Абнародаваны поп”; “Вясковая частушкі” (усе – розных гадоў); “Свае мужчыны дапамогуць” (1926); вершы пра прыгоды Ціта (1926, калектыўныя). У большасці сваёй згаданыя тут творы – не лаканічныя рыфмаваныя лозунгі-агіткі, а разгорнутыя вершаваныя сюжэты, апавядальныя гісторыі з жыцця вяскоўцаў. Зразумела, такога зъместу вершы не заславаліся па-за ўвагай узвышаўскай крытыкі, якая лічыла, што П. Трус праяўляў лег-кадумнасць, ахвотна адгукайцца на аператыўны палітычны заказ часу, растрочваў свой талент на аднадзёнкі. А гэта, безумоўна, насыцярожвала патрабавальных пісьмен-

нікаў, якія выйшлі з “Маладняка” пад сцягам барацьбы з прымітывізмам, з падменай мастацкіх каштоўнасцяў “літаратурнымі прысмакамі”. Адсюль зразумелы падтэкст выразу ў лісьце Глебкі наконт часу, які ўзвышаўцы даюць П. Трусу, каб “выбраць шлях”, і сэнс спасылкі на Бабарэку, на яго “некаторыя намёкі” адносна тагачаснай “дыферэнцыялістичнай літаратурных сіл”, пры якой непазъбежныя “хістаньні”. Інакш ка-
жучы, узвышаўскае кіраўніцтва, зыходзячы з маральна-этычных меркаваньняў і дба-
ючы пра ідэйна-светапогляднае адзінства членуў аб’яднаньня, не с্বяшталася пры-
маць П. Труса ў свае шэрагі. Але, як мы ўбачым далей, праяўленая пільнасць, маг-
чыма, аказалася празьмернай, што мела негатыўныя вынікі.

Затое ідэалагічныя апаненты ўзвышаўцаў, так бы мовіць, у шапку ня спалі. І гэта характэрна для абаронцаў камсамольска-партыйнай лініі літаратуры, на ўбра-
еніне яны бралі тактыку ваяўнічай, наступальнай дзеянасці. Аддаваць пралетарс-
ка-селянскага паэта Труса “сектантам”, “літаратурнымі абозынкамі”, “нацдэмам”
кіраўнікі “Маладняка” не зьбіраліся. Трэцяга сакавіка 1928 г. Я. Ліманоўскі ў лісьце
да Труса раіць яму “не парываць з “Маладняком”, бо там шмат перспектываў для
творчай працы. Ідэалагічных жа “разыходзінаў”, настойліва падкрэслівае
адрасант, “наколькі мне вядома, да апошняга часу ... у цябе не было” (с. 294). У
тым жа, аднак, і сутнасць проблемы, што Ліманоўскі выдаваў жаданьне за існае. І
гэта праявілася ўжо ў адказе Труса на дасланы яму ліст. Адказ, як і трэба было
чакаць, Ліманоўскага не задаволіў і нават выклікаў у яго раздражненіе. Ён піша:
“Формула “пакуль што”, безумоўна, нездавальняючая. “Пакуль што”, г.зн. часова,
астаюся ў “Маладняку”, каб потым перайсьці ў іншую арганізацыю. Якая паважа-
ючая сябе арганізацыя задаволіцца гэтым? Але аб гэтым лепш паговорым калі-небудзь
асобна” (с. 295). І, як вопытны ў агітацыйна-выхаваўчай справе праваднік
партыйнай лініі, аўтар ліста невыпадкова гаворыць пра маючы адбыцца ў хуткім
часе (10.IV.) з'езд ВАППа – Усесаюзной арганізацыі пралетарскіх пісьменнікаў.
Сэнс дадзенай заўвагі празрысты: маўляў, глядзі, якія багатыя перспектывы адк-
рываючыся перад пралетарскай літаратурай і тымі, хто стане пад сцягі камуністыч-
най ідэалогіі. І каб партыйная ўстаноўка трывала замацавалася ў сувядомасці
маладога паэта, Ліманоўскі дадае заключны акцэнтны штрых: “Мне здаецца, што
у цябе ня будзе падстаў для хістаньня ў адносінах да “Маладняка” ў далейшым”
(с. 295).

Ды толькі ў дадзеным выпадку ў нас ёсьць падставы сказаць: не на таго наскочыў! Так, П.Трус выканаўся наўна (“пакуль што не выходжу”), але ён быў гра-
нічна шчыры, бо шчырасць – яго адпрыродная якасць, вызначальная рыса ха-
рактару. Менавіта згаданая асаблівасць і ляжыць у аснове таленту Труса, яна
стала дамінантай ягоных лірычна-песенных вершаў, прывабнасць якіх у душэў-
най адкрытысці, эмацыйнай шчодрасці. У лісьце Ліманоўскага Трус улавіў не-
прымальныя для сябе дыдактычна-павучальныя інтанацыі, і яго рэакцыя была ад-
паведная. 30 сакавіка 1928 г. ён піша: “Цяпер аб маіх адносінах да “Маладняка”
як арганізацыі. Я, тав. Ліманоўскі, павінен табе сказаць, што ў мяне ёсьць некато-
рыя хістаньні. Ня ведаю, можа гэтыя хістаньні, гэтая нясталасць поглядаў будзе
зьнішчана. А калі і будзе зьнішчана, дык толькі добрай пастаноўкаю працы “Ма-
ладняка”. Я, безумоўна, згодны з тым, што ў “Маладняку” яшчэ засталіся здоль-
ныя хлопцы, здольныя маладыя сілы, і да гэтых сіл патрэбен умелы падыход з боку
самога ЦБ “Маладняка”, каб працаўнікі ЦБ “Маладняка” як самыя адказныя ў
гэтай справе менш увагі звязртадзялі на камандныя вышыні, як гэта часта і вельмі
часта назіралася раней. Тады ўсё будзе добра” (с. 263).

Трэба прызнаць, што П.Трус пацэліў у самую сэрцавіну праблемы – у адносі-
ны кіраўніцтва да членуў масавага аб’яднаньня, да іх магчымасцяў творча разъ-
вівацца, мець свободу самавияўленія, а ня весыці барацьбу за камандныя вышыні,
за палітычную гегемонію ў літаратуры. Гегемонію неабходна было сцвярджаць
высокім мастацкім узроўнем твораў, ня зводзіць ролю мастака слова да

прапагандыста партыйных дырэктываў (“перш за ўсё для нас партыя і камсамол, а потым мы пісьм[енныкі], паэты, трэба ведаць, як партыя паглядзіць на наш паступак, раней чым мы зробім яго”, с. 246). І тым больш недапушчальным быў нігілізм, пагардлівае стаўленыне да класічных традыцыяў, да вопыту сусьветных майстроў, да т. зв. буржуазна-памешчыцкай літаратуры. Сам жа П. Труس настойліва вучыцца ў папярэднікаў: “прачытаў амаль усяго Кнута Гамсуна, Пушкіна трэці раз, Данілеўскага, а цяпер чытаю Льва Талстога, выпісаў яго творы дадаткам да часопіса “Огонёк” (с. 261). І яшчэ адзін штрышок да характарыстыкі літаратурных інтэрэсаў і культурных зацікаўленасцяў паэта: “Цяпер у Гомелі знаходзіцца маскоўская трупа, якая ставіць у тэатры Калініна драмы і камедыі. Тэатр я наведваю стала... Пазадура ішло “Каварства і любоў”, учора – “Мікалай II і съмерць Пушкіна”. Безумоўна, спадабалася мне “Каварства і любоў” (с. 261). У “гомельскіх лістах” Труса ёсьць нямала зьедліва-іранічных закідаў на adres тых пісьменнікаў, ружовую будучыню якім прадказваў Ліманоўскі: “Сённяня мелася быць выступленыне “праклетарскіх пісьменнікаў” Бобрыка, Звонака і іншае шпаны, была аввестка ў “Пал[ескай] праўдзе”, але нешта не прыехалі” (с. 260). Ён пагаджаецца з той ацэнкай якую на старонках “Узвышша” (1927, № 5) даў крытык К. Кундзіш (К. Якаўчык) слабому, недасканаламу ў мастацкіх адносінах зборніку вядучага пралетарскага паэта А. Александровіча “Угрунь”. П. Трус піша: “Бо звычайна чалавека (Александровіча) хваляць, калі яго няма за што хваліць. Ну, але гэта, відаць, людзі “придворныя” пісалі аб Александровічу, калі яго вельмі хвалілі” (с. 262). А вось артыкул А. Сянкевіча пра Я. Пушчу “Сацыяльныя матывы творчасці, або Сабачыя лісты паэта Пушчы” (“Звязда”, 11 студзеня 1928 г.) выклікаў глыбокое абурэныне ў П. Труса: “Ну, гэта ўжо зусім не гадзіцца так рабіць. Выходзіць па Сянкевічу, што Пушчу ня месца ў БССР, што гэта эмігрант, контррэвалюцыянер... Думаю, што ў наступным нумары “Узвышша” павінен быць адказ, павінны быць стала разгледжаны гэтыя вершы Пушчы, бо іначай нельга” (с. 262).

Як бачым, знаходзячыся ў Гомелі, П. Трус прадэмансстраўваў дастатковую дасьведчанасць у літаратурна-творчым жыцці другой паловы 20-х гадоў, добра арыентаваўся ў складаных узаемадносінах паміж пісьменнікамі рознай ідэйнай арыентацыі. Яго ж уласная творчая арыентацыя на “Узвышша” была па-ранейшаму пэўнай, акрэсленай. “Усё роўна мой погляд на “Узвышша” ня зьменіцца. Калі я ўвесь час, праводзячы той ці іншы літаратурны вечар у Гомельшчыне, прапагандаваў “Узвышша”, то гэта самае я раблю і буду рабіць і далей”, – заяўляе П. Трус у лісьце да П. Глебкі ад 12 траўня 1928 г. Але ж паэт па-ранейшаму заставаўся па-за аб’яднаньнем, хоць сітуацыя зьмянілася ў спрыяльны для яго бок. Ды вось няўдача! Да ранейшых перашкод стаць паўнапраўным сябрам “Узвышша” нечакана дадаліся новыя, непрадбачныя... Гаворка пра тое, што 15–18 лютага 1928 г. Усебеларуская канферэнцыя “Маладняка” прыняла пастанову ўвайсці ў ВАПП – Усесаюзнае аб’яднаныне пралетарскіх пісьменнікаў. Адпаведна гэтаму пачалі стварацца асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў “на месцах”. Кіраўніком Гомельскай асацыяцыі ў сакавіку месяцы, напэўна, без яго згоды, быў прызначаны П. Трус. Прыйзначэнне ня ўзрадавала паэт: “Адно тое, што ў гэтай асацыяцыі ёсьць паэты-гандляры, застаўляе мяне глядзець песімістычна і на ўсю асацыяцыю. Акрамя гэтага ў асацыяцыі, акрамя мяне і Сабаленкі, нікога няма, хто б пісаў па-беларуску – гэта другое, што не дае магчымасці шырокага разгарнуць працу. Я думаю ў скорым часе зьніцца з гэтага старшынства...” (с. 264). Але ня толькі адсутніцца ўмоваў для паспяховай працы спараджала песімістычны настрой. Нават фармальнае старшынства ставіла паэта ў двухсэнсоўнае становішча: кіраўнік пралетарскіх пісьменнікаў па ідэйных перакананьнях актыўна прапагандуе творчасць узвышаўца!

Думaeцца, тут дарэчы будзе зрабіць невялікае ўдакладненыне фактычнага

характару. У шэрагу дасыледчых працаў, у тым ліку і навейшых, съцвярджаеца, што П. Трус, знаходзячыся ў Гомелі, кіраваў абласной філіяй БелАППа. У сапраўднасці ж ён зьяўляўся кіраўніком павятовай асацыяцыі пралетарскіх пісьменьнікаў Гомелю, у той час як рашэнне стварыць БелаПП было прынята толькі ў лістападзе 1928 г., калі Трус ужо вярнуўся ў Менск. Інакш кажучы, ня трэба наўсуперак рэальным фактам пасыпешліва заціца паста да белапаўска-га кіраўніцтва. Дзе вытокі гэтай недакладнасці? Хутчэй за ўсё ва ўспамінах М.Хведаровіча, што апублікованы ў 1964 г. (“Мінская праўда”, 6 мая): П. Трус “збліжаеца з групай маладнякоўцаў, якія становяцца ініцыятарамі стварэння новай палітычна-грамадскай арганізацыі БелАПП. Ён выбіраеца ў ініцыятыўную групу і разам з П. Галавачом, Р. Мурашкам, М. Лыньковым склікае надзвычайны з'езд “Маладняка” (с. 316). Тут – яўнае памкненне аўтара ўспамінаў далучыць П. Труса да найбольш актыўных прыхільнікаў БелаППа менавіта як “палітычна-грамадскай” арганізацыі, у той час як такім прыхільнікам ён ня быў.

Летам, нават бліжэй да восені 1928 г., жыццёвия абставіны падштурхнулі П. Труса пакінуць Гомель і вярнуцца ў Менск. У паста ўзынікла жаданыне набыць грунтоўныя веды, стаць студэнтам Белдзяржуніверсітэту. Намеры ж далучыцца да студэнцкай сям’і прымусілі ўнесыці і пэўныя карэктывы ў тактыку адносінаў да “Маладняка” і “Узвышша”. Ёсьць падставы думаць, што гэтыя карэктывы ў маральна-псіхалагічным плане дорага каштавалі П. Трусу, чалавеку тонкай душэўнай арганізацыі. Ён як бы і па сваёй волі трапіў на тэрыторыю, што прастрэльвалася з абодвух бакоў. І, каб ацалець, неабходна было аператыўна рэагаваць на зьмену сітуацыі. Але жорсткім прагматыкам П. Трус ніколі ня быў, хутка прыстасоўвацца да новых абставінаў таксама ня ўмёў. Абставіны ж прымушалі гэта рабіць, што непазыбежна спараджала маральныя выдаткі. Учытаемся ў змест чартогавага ліста да Глебкі – ад 12 мая 1928 г. Гэта цікавы дакумент для характеристыкі П. Труса. Адразу бачна, што адрасант чалавек інтэлігентны, далікатны. Вымушаны карыстацца такім паняццем, як “мэтазгоднасць”, ён адчувае сябе ніякавата, разгублена, ён ня ўпэўнены ў тым, што ўчынак яго, паводзіны адназначна прынцыпавыя, прадыктаваныя грамадскім, а не асабістымі інтарэсамі. Няўпэўненасць, разгубленасць Труса спрабуе схаваць ад самога сябе: “Я ня раз думаў, ня раз хацеў паслаць Бабарэку другі ліст, бо на першы ён чамусыці мне не адказаў, а б маім паступленыні ва “Узвышша”. Я лічу больш мэтазгодным (і, па-моіму, гэта будзе зусім правільна), калі я падам заяву ўвосень. Чаму гэта я так думаю? А вось чаму. Справа ў тым, што прыехаўшы ў Менск, я думаю як-небудзь з восені заціца ва ўніверсітэт. Дык вось, каб не было ніякое затрымкі з боку “Маладняка” а б маім зацічэныні ва ўніверсітэт, я і лічу, што будзе куды мэтазгодным, калі я падам заяву пасыля таго, як мянэ заціца ў ўніверсітэт. Гэта адно. А другое вось што, калі я толькі цяпер выйду з “Маладняка”, то апошні цераз сваіх лідэраў можа павесьці такую палітыку, што не дадуць мне дапрацаваць у рэдакцыі да восені” (с. 268).

Так, П. Трус ажыццяўляе сваю мару – далучыцца да дружнай студэнцкай сям’і, у верасні 1928 г. паступіць на літаратурна-лінгвістычнае аддзяленне педагогічнага факультэта Белдзяржуніверсітэту.

Але ва “Узвышша” ён так і ня быў прыняты. Можна дапусціць, што “мэтазгодны” рашэнын П. Труса нейкім чынам паўплывалі на гэта, а 30 жніўня 1929 году паста ня стала. Ён памёр ва ўзросце 25 гадоў. І адразу ж пасыля съмерці ў артыкуле, называ якога “Паўлюк Трус” была ўзята ў чорную жалобную рамку (“Узвышша”. 1929. № 7), аўтар артыкула А. Адамовіч зымасыці тэкст ліста П. Труса. Каштоўнасць публікацыі ў чым, што тут раскрываеца гісторыя заявы пра выхад паста з “Маладняка” і дакументальная пацьвярджаеца нязменнасць яго пазіцыі ў адносінах да “Узвышша”: “Няхай ня будзе для цябе гэты ліст неспадзянкам. Гэта я хацеў зрабіць даўно, але не хапала съмеласці, проста ня меў сілы звяз-

нуцца зноў да таго блізкага сябра, якому здрадзіў... Помню, калі на першым зборніку сваіх вершаў я табе напісаў:

— Хто пытаете, той ня блудзіць.

Гэта я заўсёды помніў і прымаў пад увагу.

Але ў апошні час я зблудзіў, зблудзіў з тae дарогі, па якой ідуць мае таварышы, блізкія мне па творчасыці...

...Гэты ліст, які быў зъмешчаны ў газэце, я падпісаў сам, але самы зъмест ліста складалі Д. і Б. (Прозвішчы тагачасных маладнякоўскіх “лідэраў”. – *Заўвага Адамовіча*). Яны тады на рамызьніку прымчаліся да мяне ў Дараўку і гэта ўсё зрабілі.

Зноў жа, паўтараю, я сам ня ведаў, што яны хацелі са мною рабіць...

...Я не хачу адорвацца ад тых людзей, якія сапраўды твораць літаратуру, твораць, ня гледзячы на розныя цкаваныні... ад тae группы, якую я лічыў, лічу і буду заўсёды лічыць сваёй па творчасыці...”.

Безумоўна, П. Трус дарэмна называе сябе здраднікам. Але аддамо належнае мужнасці паэта, які палічыў за лепшае прыняць віну на сябе, а не перакладваць яе на іншых. І ў гэтым учынку яскрава праявілася высакародства П. Труса.

Кароткім аказаўся жыцьцёвы шлях паэта, талент якога, вядома ж, не пасыпець раскрыцца на поўную сілу, каб выявіць багатыя патэнцыяльныя магчымасыці творцы. Вершы і паэмы П. Труса, напісаныя ў 1928-1929 гг., давалі літаратурны грамадскасыці ўсе падставы чакаць ад яго далейшага ўзыходжанья на новыя творчыя вышыні, чакаць новых крокаў у паэтычна-вобразным асваеныні сацыяльнай рэчаіснасці і ўнутранага съвету чалавека. Творчасыць пісьменнікаў, што ўваходзілі ва “Узвышша”, якраз і ўспрымалася П. Трусам як узор таго высокага мастацтва, узъняцца да якога ён марыў.

Яго няпростая, драматычныя стасункі з “Маладняком” і “Узвышшам” вельмі павучальныя ў маральна-этычным плане. Грамадзянская пазіцыя паэта, а галоўнае ідэйны пафас твораў апошніх двух гадоў жыцьця засьведчылі, што ён вытрымаў экзамен на годнасць стаць паўнапраўным сябрам “Узвышша”. Па волі ж узвышаўскага кіраўніцтва выпрабавальны тэрмін на ўступленье П. Труса ў творчую суполку аказаўся празмерна доўгім, а прахадны бал, магчыма, завышаным. І гэты выхаваўчы пралік у адносінах да патэнцыяльнага члена аб'яднання яго кіраўнікі мусіць запісаць на свой рахунак. Бяспрэчна, малады паэт не заўсёды ўлічваў усе складанасці, якія ўз्यніклі перад заснавальнікамі “Узвышша”, і яго хістаныні, празмерная асыцярожнасць не імпанавалі рапушчым, ініцыятыўным лідэрам аб'яднання, яны далёка глядзелі наперад, бачылі небяспеку, якую нясуць нацыянальной культуры, мастацкай літаратуры партыйныя ўстаноўкі – ператварыць мастацтва ў зброю класавай барацьбы. Але ж высокім гуманістычным прынцыпам П. Трус ня здраджваў. І калі мы лічым, што барацьба за высокі эстэтычны ўзровень літаратуры была і застаецца галоўным клопатам пісьменніцкай супольнасці, у тым ліку і кіраўнікou творчай арганізацыі, дык гэтак жа спрадвядлівай будзе і выснова, паводле якой у барацьбе за высокія ідэйныя прынцыпы не павінна губляцца канкрэтная чалавечая асoba, бо яна заўжды каштоўней за любую абстрактную ідэю. <...>

